

Seksueel misbruik binnen de katholieke kerk:

Een schets van fenomeen en daderschap

IVO AERTSEN^a
NELE DE RANTER^b

ABSTRACT

This article presents an exploratory study of the phenomenon of sexual abuse in the Catholic Church in Belgium, as the issue became at the centre of public attention through a scandal in the beginning of 2010. In order to sketch a quantitative picture, the article starts from the findings of the Parliamentary Special Commission 'on the treatment of sexual abuse and facts of paedophilia within authority relationships, in particular within the Church', which operated in the period November 2010 – April 2011. On the basis of figures and statistics as reported by a diversity of institutions and organisations, an attempt is made to clarify the phenomenon mainly from the side of the offenders and his treatment. Because of the lack of uniform definitions, the absence of a uniform recording system, missing data on clergy relationships specifically and the total absence of scientific research, the picture remains rather general but nevertheless reveals some general trends.

Key words: sexual abuse – church – minors – offenders – parliamentary commission

Kernwoorden: seksueel misbruik – kerk – minderjarigen – plegers – parlementaire commissie

Panopticon, 33 (1), 3-23
© 2012 MAKLU | ISSN 0771-1409 | JAN. 2012

- ^a Hoogleraar, Leuvens Instituut voor Criminologie, K.U.Leuven (corresp.: ivo.aertsen@law.kuleuven.be).
^b Master in de Criminologische Wetenschappen, hulpverlener seksueel delinquenten (HSD) CAW De Kempen en vrijwillig wetenschappelijk medewerker Leuvens Instituut voor Criminologie K.U.Leuven (nele.deranter@law.kuleuven.be).

1. SEKSUEEL MISBRUIK BINNEN DE KERK: SITUERING VAN HET ONDERZOEK

1.1. Het kader: de Rooms-Katholieke Kerk in België

Deze bijdrage beperkt zich tot een kwantitatieve schets en eerste analyse van het fenomeen seksueel misbruik binnen de katholieke kerk in België. Het institutionele kader van de katholieke kerk bestaat enerzijds uit de bisdommen (8), anderzijds uit de ordes en congregaties van religieuzen (met inbegrip van de abdijgemeenschappen). Binnen deze structuren wordt een onderscheid gemaakt tussen diverse statuten van medewerkers: enerzijds diocesane priesters en anderen die ressorteren onder de bisdommen en hun structuren (de parochies, bisschoppelijke scholen en andere instellingen), anderzijds religieuzen die lid zijn van een orde of congregatie (paters, zusters, lekenbroeders). Daarbij dienen ook nog andere categorieën niet-geestelijken gevoegd te worden, zoals de pastoraal werkers en diakens in de parochies en andere medewerkers (toezichhouders in pensionaten, kosters in de parochies, koorleiders, ...). Wanneer we spreken over seksueel misbruik 'binnen de

kerk', dan situeren we de mogelijke plegers van dit misbruik binnen deze brede groepen. Het gaat hoe dan ook om personen die door hun functie in een (pastorale) gezagsrelatie staan ten aanzien van het slachtoffer.

Om het volledige kader van verantwoordelijkheden en gezagsrelaties binnen de kerk beter te begrijpen, wordt vaak gewezen op het 'gedecentraliseerde' organisatiemodel van dit instituut: de bisschoppen zijn weliswaar verenigd in een nationale bisschoppenconferentie die wordt voorgezeten door een aartsbisschop, maar daarbinnen bestaat er geen formele hiërarchie en opereren de bisdommen op een autonome wijze. De ordes en congregaties zijn eveneens volledig autonoom ten aanzien van de bisdommen en zijn onderling totaal onafhankelijk, maar ook zij zijn verenigd in overkoepelende overlegorganisaties die geen hiërarchische bevoegdheid hebben; dit zijn respectievelijk voor de Nederlandstaligen de 'Unie van Religieuzen van Vlaanderen' (URV) en voor de Franstaligen de 'Conférence des Religieuses et des Religieux de Belgique' (COREB).

Een precies beeld verwerven van het fenomeen seksueel misbruik binnen de kerk blijkt geen eenvoudige opgave te zijn. Dit hebben de auteurs van deze bijdrage ondervonden toen zij het cijfermateriaal samenstelden ten behoeve van de parlementaire Bijzondere Commissie 'betreffende de behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de kerk' (verder: Bijzondere Commissie).¹ Daarvoor werd een beroep gedaan op gegevens die verstrekt werden door diverse justitiële instanties, kerkelijke overheden, speciale commissies rond seksueel misbruik binnen de kerk, autonome hulpverleningsdiensten en wetenschappelijk onderzoekers. Tenslotte werden voor de Bijzondere Commissie ook gegevens verzameld over seksueel misbruik in niet-pastorale gezagsrelaties, met name in de sportwereld, de medische wereld en de handicapsector en het onderwijs. Overeenkomstig het opzet van dit themanummer beperken we ons in onderhavige bijdrage tot seksueel misbruik in de context van gezagsrelaties *binnen de katholieke kerk*. Er wordt getracht een zo volledig mogelijk beeld te schetsen van de situatie in België.² We belichten het fenomeen hier op basis van gegevens in hoofdzaak gerelateerd aan de *plegers* van seksueel misbruik. Voor de slachtofferproblematiek verwijzen we naar de betreffende bijdrage in dit themanummer (DECORTE, 2012).

1.2. Omschrijving van het fenomeen: seksueel misbruik

Eén van de ondervonden moeilijkheden om te komen tot een volledig en betrouwbaar beeld van het fenomeen in kwantitatieve zin, is het ontbreken van eenduidige definities van diverse vormen van seksueel misbruik. De hierboven vermelde bronnen, geraadpleegd ten behoeve van de Bijzondere Commissie, hanteren verschillende classificaties van seksueel misbruik en zelfs bij gebruik van dezelfde categorieën komen de definities niet noodzakelijkerwijze overeen. Sommige bronnen plaatsen alle feiten onder de algemene noemer 'seksueel misbruik'; soms maakt men het grove onderscheid tussen 'seksueel misbruik' en 'pedofilie'. De categorieën gebruikt door hulpverleningsdiensten komen naar terminologie gedeeltelijk, maar niet geheel, overeen met deze gebruikt door justitiële actoren. Het benoemen en categoriseren van de problematiek door hulpverleners gebeurt op basis van criteria van gedragswetenschappelijke aard en in functie van behandelmo-

¹ Het verwerkte cijfermateriaal is opgenomen in Bijzondere Commissie (2011, titel 2).

² Voor de parlementaire Bijzondere Commissie werden, op basis van het toen beschikbare materiaal, eveneens achtergrondgegevens voor de VS verzameld (zie verder). Inmiddels worden in diverse Europese landen studies ondernomen door daartoe opgerichte nationale commissies (onder meer in Duitsland, Ierland, Nederland, Oostenrijk en Zwitserland).

gelijkheden, terwijl politieke en justitiële actoren zich laten leiden door strafrechtelijke kwalificaties en mogelijke sanctievormen. Gemeenschappelijk is echter het benaderen van de problematiek vanuit de positie van de dader. De gehanteerde categorieën van seksueel misbruik zeggen op zich doorgaans niet veel over de ernstgraad van de feiten (tenzij in strafrechtelijke zin) en de impact op het slachtoffer, de dader en de omgeving.

Wat meer bepaald de justitiële actoren en de door hen verzamelde cijfergegevens aangaande seksueel misbruik betreft (zie verder), werd ten behoeve van de parlementaire Bijzondere Commissie in de eerste plaats een beroep gedaan op de statistische analisten bij het College van procureurs-generaal. De door hen gerapporteerde feiten werden ingedeeld op basis van de volgende tenlasteleggingscodes (Omzendbrief nr. Col 3/2006):

- 37A Verkrachting
- 37B Aanranding van de eerbaarheid
- 37C Schenden van de zeden
- 37D Voyeurisme
- 37K Pedofilie
- 37N Kinderpornografie
- 37P Incest
- 37R Ongewenste intimiteiten

Aangenomen mag worden dat de federale procureur belast met een coördinatieopdracht inzake feiten van seksueel misbruik binnen een pastorale relatie, dezelfde, op strafbaarstellingen gebaseerde classificatie hanteert, voor zover de herkomst van de meldingen die hij ontvangt dit toelaat (zie verder). Tenslotte werden door het Directoraat-Generaal Justitiehuzen algemene cijfergegevens verzameld met betrekking tot slachtofferonthaal bij de parketten en rechtbanken en de opvolgings- en begeleidingsopdracht van justitieassistenten ten aanzien van (veroordeelde) plegers van seksueel misbruik.³ De justitiehuzen gebruiken de volgende categorieën:

- Aanranding van de eerbaarheid
- Ongewenste intimiteiten
- Incest
- Aanzetting tot ontucht
- Openbare zedenschennis
- Pedofilie
- Kinderpornografie
- Proxenetisme van meerderjarigen
- Proxenetisme van minderjarigen
- Mensenhandel
- Voyeurisme
- Verkrachting

De kerkelijke instanties hebben bij het rapporteren over de hen gekende feiten van seksueel misbruik geen opdeling gemaakt tussen diverse categorieën. De bisdommen benoemen de feiten als 'seksueel grensoverschrijdend gedrag door een diocesane priester gepleegd op een minderjarige'. Het begrip 'seksueel grensoverschrijdend gedrag' wordt niet verder gedefinieerd. Hetzelfde geldt voor het cijfermateriaal dat verzameld werd door de twee

³ Hiervoor werd een beroep gedaan op gegevens uit de databases SOSIP en SIPAR.

overlegorganen van religieuze ordes en congregaties: de feiten worden benoemd als 'seksueel misbruik' van minderjarigen, zonder dit begrip te definiëren of op te splitsen in categorieën. De werkgroep 'Mensenrechten in de kerk' ten slotte hanteert evenmin een definitie van 'seksueel misbruik'.

Wat betreft de speciale commissies opgericht door de kerk, blijkt de Commissie Halsberghe evenmin een definitie of opdeling in categorieën gehanteerd te hebben, voor zover dit uit de verstrekte rapportage bij de Bijzondere Commissie blijkt. In het eindverslag van de Commissie Adriaenssens (dat wegens inbeslagname door de onderzoeksrechter niet kon afgewerkt worden) vindt men evenmin een definitie of opdeling in categorieën terug. De commissie spreekt in haar rapport over 'klachten wegens seksueel misbruik in een pastorale relatie'. De statuten van de Commissie, zoals goedgekeurd door de Bisschoppenconferentie in juni 2010, vangen wel aan met een duidelijke omschrijving van 'seksueel misbruik': *'Onder seksueel misbruik worden zowel feiten begrepen die strafbaar zijn overeenkomstig de art. 372 tot 378bis Strafwetboek als ook alle vormen van verbaal, niet-verbaal of lichamelijk gedrag van seksuele aard, waarvan diegene die zich er schuldig aan maakt, weet of zou moeten weten, dat het afbreuk doet aan de menselijke waardigheid.'*⁴ Vanuit een hulpverleningsstandpunt kan men er van uitgaan dat de omschrijving van seksueel misbruik – ook in de door de Commissie Adriaenssens (2010, bijlage 1) gehanteerde aanmeldingsformulieren – bewust open werd gelaten. Deze brede benadering van het fenomeen wordt terug gevonden in een kerkelijke 'handreiking' voor pastorale medewerkers die geconfronteerd worden met de problematiek (COMMISSIE ADRIAENSSENS, 2010, bijlage 5).⁵

Wat de hulpverleningssectoren betreft (die een bijdrage hebben geleverd aan de werkzaamheden van de Bijzondere Commissie), blijken de Vlaamse Diensten voor Slachtofferhulp (binnen de Centra voor Algemeen Welzijnswerk – CAW) een aantal categorieën van 'zedende feiten' te hanteren, die *grosso modo*, maar weer niet helemaal, overeenkomen met de classificatie gehanteerd door de parketten en de justitiehuizen. Een meer uitgewerkte, hulpverlenings- en behandelingsgerichte classificatie wordt gevolgd door de leer- en hulpverleningsprojecten voor daders van seksuele feiten en door instellingen zoals het Universitair Forensisch Centrum in Antwerpen (zie verder). Daar worden bijkomende categorieën gebruikt zoals pedoseksualiteit, efebofilie, hyperseksualiteit, sadisme en fetisjisme en wordt het onderscheid gemaakt tussen intrafamiliale en extrafamiliale feiten. De Vertrouwenscentra Kindermishandeling richten zich vooral op intrafamiliale kindermishandeling en onderscheiden bij de vormen van seksueel misbruik eveneens 'incest'. Child Focus ten slotte geeft dan weer bijkomende aandacht aan vormen van seksueel misbruik via internet en nieuwe technologieën.

Het benaderen van seksueel misbruik van kinderen gebeurde, met andere woorden, in de werkzaamheden van de Bijzondere Commissie vanuit twee verschillende denkkaders: een strafrechtelijk en een hulpverleningskader, waarbij het eerste denkkader de debatten veruit domineerde. Daar waar de strafrechtelijke benadering een eenduidig begrippenka-

⁴ Enerzijds worden dus de juridische categorieën uit het strafwetboek gevolgd (aanranding van de eerbaarheid en verkrachting), anderzijds werd de formulering 'ook alle vormen van verbaal, niet-verbaal of lichamelijk gedrag van seksuele aard, ...' overgenomen uit de wetgeving inzake de bescherming van personeelsleden tegen ongewenst seksueel gedrag op het werk (art. 1 K.B. van 18 september 1992 voor de private sector, art. 2 K.B. van 9 maart 1995 voor de openbare sector). In de statuten wordt eveneens het begrip 'pastorale relatie' omschreven. Zie COMMISSIE ADRIAENSSENS (2010, bijlage 7).

⁵ In deze handreiking, opgesteld door een interne werkgroep ten behoeve van de kerk, wordt ook aandacht gevraagd voor de niet-fysieke vormen van seksueel misbruik, zoals seksuele commentaren, exhibitionisme, voyeurisme en het (gedwongen) bekijken van pornografische films.

der vindt in titel VII van het Belgische strafwetboek, wordt het gebrek aan eenduidigheid in gedragwetenschappelijke definities ruimschoots onderkend (BOGAERTS *et al.*, 2003, p. 42; VERMEULEN *et al.*, 2003, p. 19-24). Het valt overigens op dat ook de parlementaire Bijzondere Commissie zelf geen poging heeft ondernomen om tot een eenduidige omschrijving te komen van wat zij verstaat onder de niet-juridisch gedefinieerde begrippen 'seksueel misbruik' en 'feiten van pedofilie'.

De term 'seksueel misbruik van kinderen' ('child sexual abuse') wordt doorgaans als de meest algemene benaming gehanteerd. Niettegenstaande de veelheid van definities, vindt men in de literatuur een aantal terugkerende kernelementen. Een in de hulpverlening zeer gangbare definitie is deze van Draijer (1988: aangehaald in ADRIAENSSENS & SMEYERS, 1998, p. 89): '*Seksueel misbruik van kinderen noemen we alle vormen van seksuele contacten met minderjarigen (van het aanraken of doen aanraken van borsten en genitaliën en het kussen met seksuele bedoelingen tot en met geslachtsgemeenschap – vaginaal, oraal of rectaal – of het binnendringen met voorwerpen of vingers – vaginaal of rectaal) die tegen de wens gebeuren, of met toestemming plaatshebben omdat het slachtoffer als gevolg van lichamelijk of relationeel overwicht, emotionele druk of van dwang en geweld niet het gevoel heeft (gehad) de seksuele contacten te kunnen weigeren.*' Een meer beleidsgerichte definitie van seksueel misbruik van kinderen wordt geboden door art. 18 in het in 2010 in werking getreden Europese verdrag van Lanzarote, waarin 'sexual abuse' omschreven wordt als: *a) engaging in sexual activities with a child who, according to the relevant provisions of national law, has not reached the legal age for sexual activities (this does not apply to consensual sexual activities between minors), and b) engaging in sexual activities with a child where use is made of coercion, force or threats; or abuse is made of a recognised position of trust, authority or influence over the child, including within the family; or abuse is made of a particularly vulnerable situation of the child, notably because of a mental or physical disability or a situation of dependence.* De kernelementen die in deze laatste definitie zijn terug te vinden, zijn: leeftijd, specificiteit van het gedrag (diverse mogelijke vormen van seksueel misbruik, de intentionaliteit van het gedrag en het machtsonevenwicht tussen dader en slachtoffer) en ten slotte de gebrekkige toestemming (LALOR & McELVANEY, 2010). In diezelfde zin komen Bogaerts *et al.* (2003, p. 39-42) op grond van een literatuurstudie tot drie criteria die belangrijk zijn om uit te maken of bepaalde seksuele handelingen van volwassenen tegenover kinderen kunnen worden omschreven als seksueel misbruik: *informed consent*, leeftijdsverschil tussen dader en slachtoffer en de aan- of afwezigheid van dwang. Vermeulen *et al.* (2003, p. 20) leiden uit de literatuur, naast de reeds vermelde, een aantal bijkomende kernkarakteristieken af die betrekking hebben op het gedrag van de pleger, met name ambivalentie, dominantie, opzet en geheimhouding.

Bij het definiëren van seksueel misbruik gaat men er doorgaans van uit dat slachtoffer en dader zich in verschillende ontwikkelingsstadia bevinden, wat vaak wordt uitgedrukt in een minimaal leeftijdsverschil van 5 jaar. De ongelijkheid tussen slachtoffer en dader wordt echter meer bepaald door kenmerken eigen aan de dader: een grotere kennis van en vertrouwdheid met seksualiteit, het betrachten van (eenzijdig) seksueel genot en het overwicht in macht en invloed. Wat seksueel gedrag tussen een volwassene en een kind verder tot misbruik maakt, is de per definitie gebrekkige toestemming (een 'geinformeerde toestemming' is niet mogelijk, omdat het kind niet ten volle de betekenis van seksualiteit verstaat en bovendien niet vrij is om neen te zeggen).

Wat de specificiteit van het gedrag bij seksueel misbruik van kinderen betreft, toont de gedragwetenschappelijke literatuur meerdere typologieën: diverse vormen van non-contact seksueel misbruik (seksueel getinte commentaren, exhibitionisme, obscene

telefoongesprekken), aanraking en wrijving, diverse vormen van vaginale en rectale penetratie, diverse vormen van orale seks en ten slotte penispenetratie (Faller, 2003, p. 19-25). Daarbij wordt gewezen op de relativiteit van de ernstgraad, waarbij de perceptie van het slachtoffer een cruciaal criterium kan zijn.

Naast het brede en veelzijdige begrip 'seksueel misbruik van kinderen', dat dus desalniettemin bepaalde kernelementen bevat waarover in brede kringen eensgezindheid blijkt te bestaan, zijn er 'de feiten van pedofilie' die het voorwerp uitmaakten van het werk van de Bijzondere Commissie. Pedofilie wordt in de gedragswetenschappelijke literatuur zowel in brede zin (in functie van etiologische verklaringsmodellen) als in enge zin gedefinieerd (BOGAERTS *et al.*, 2003, p. 42-53). In het tweede geval is pedofilie dan een vorm van parafilie, wat staat voor een in de psychiatrische diagnostische literatuur duidelijk omschreven ziektebeeld. Zo onderscheidt de Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-IV) naast pedofilie nog acht andere verschijningsvormen van parafilie, waaronder seksueel masochisme, seksueel sadisme, fetisjisme, frotteurisme, voyeurisme en exhibitionisme. Verder wordt ook frequent het onderscheid gemaakt tussen pedofilie en pedoseksualiteit, waarbij het eerste begrip dan eerder op de (langdurige) geaardheid of oriëntatie van de volwassene slaat (ongewone of overmatige interesse in of obsessie voor kinderen die erotisch en/of seksueel getint is, zonder dat het daarbij noodzakelijkerwijze tot effectief gedrag komt) en het tweede begrip dan eerder betrekking heeft op de gestelde gedragingen. Ook wordt, afhankelijk van de leeftijd van het kind en met name de aanwezigheid van secundaire geslachtskenmerken, het onderscheid gemaakt tussen pedofilie (tot ongeveer 11-14 jaar) en efebofilie (latere kinderleeftijd) en tussen pedoseksualiteit en efeboseksualiteit. Tenslotte vindt men in de literatuur typologieën terug inzake pedofilie, bijvoorbeeld bestaande uit het gefixeerde of preferentiële type, het geresseerde of situationele type, het antisociale type, de 'sex-pressure' en 'sex-force' misbruiker, enz. (BOGAERTS *et al.*, 2003, p. 48-52).

Het bovenstaande moge duidelijk maken dat achter de ogenschijnlijk vrij eenvoudige en eenduidige begrippen 'seksueel misbruik van kinderen' en 'pedofilie' en de daarop betrekking hebbende strafrechtelijke kwalificaties, een grote verscheidenheid van geaardheden en gedragsvormen schuilgaat. Dit alles maakt de studie van de problematiek van seksueel misbruik binnen de kerk en het zoeken naar gepaste antwoorden er niet eenvoudiger op. Wat echter wel tot inzicht leidt, is de vaststelling dat institutionele contexten met uitgesproken of soms ook heel subtiele gezagsrelaties een goede voedingsbodem vormen voor het stellen van seksueel misbruikgedrag en dat dit gedrag niet steeds eenvoudig te detecteren is.

1.3. Onderzoeksbenadering

Zicht krijgen op de omvang van het fenomeen seksueel misbruik (binnen de kerk) wordt niet enkel bemoeilijkt door de grote diversiteit van mogelijke gedragingen en het achterwege blijven van eenduidige definities over verschillende maatschappelijke sectoren heen. Er is ook het grote, te verwachten *dark number* dat in het bijzonder eigen is aan gewelds- en seksuele misdrijven. Onderzoek en met name internationale slachtofferenquêtes geven aan dat – voor Europese landen, met aanzienlijke variaties tussen de landen en afhankelijk van het type seksueel delict – minder dan 30% van de slachtoffers van seksuele misdrijven hiervan aangifte doet bij de politie (VAN DIJK *et al.*, 2007). In België zou slechts een kleine 10% van alle seksuele aanrandingen gemeld worden aan de politie (VAN DEN BOGAERDE *et al.*, s.d.). Meer bepaald seksuele geweldservaringen onder de leeftijd van 18 jaar worden in België slechts in ongeveer 4% van de gevallen gemeld (PIETERS *et al.*, 2010, p. 62). Slechts een derde van de minderjarigen die seksueel misbruik meemaken, delen dit tijdens hun

kinderjaren aan iemand mee. Ook op volwassen leeftijd delen velen (ongeveer 50%) deze vroegere kinderervaringen aan niemand mee. Bovendien kan men zich verwachten aan nog grotere weerstanden of aarzelingen om seksueel misbruik te melden wanneer dit heeft plaats gevonden in een context van vertrouwen of geheimhouding of binnen een gezags- of afhankelijkheidsrelatie. Hoe dan ook heeft onderzoek naar (niet politieel geregistreerde) feiten gewezen op de relatief hoge prevalentie van seksueel kindermisbruik in residentiële settings (prevalentiecijfers tot 8% voor verkrachting in een groep van 15-18 jarigen in bepaalde landen) en op het voorkomen van seksueel misbruik binnen de katholieke kerk in tal van Europese landen (LALOR & McELVANEY, 2010, p. 25-26).

Een andere beperking met betrekking tot het in kaart brengen van het fenomeen seksueel misbruik binnen de kerk, zoals ook vastgesteld in de Bijzondere Commissie, betreft de vaak onduidelijke tijdsperiode waarbinnen de feiten zich afspeelden. Voor slachtoffers zelf zijn de gebeurtenissen niet altijd eenvoudig te reconstrueren; cijfergegevens van de betrokken instanties beperken zich op dit punt vaak tot algemene aanduidingen. Verondersteld wordt dat vele feiten lange tijd onbekend blijven en bijgevolg pas jaren na datum geïdentificeerd worden. Deze omstandigheden, samen met het relatief grote *dark number*, bemoeilijken het onderzoek naar de evolutie van het fenomeen doorheen de tijd. Recente studies tonen wel aan dat seksueel kindermisbruik in westerse landen (bv. Ierland, VS en Australië) in mindere mate voorkwam in het begin van de vorige eeuw, dat vervolgens diegenen geboren tussen 1930 en 1986 een grotere kans liepen op dit type van victimisatie, en dat er ten slotte tekenen zijn van een afname van seksueel kindermisbruik sinds de jaren 1980 (LALOR & McELVANEY, 2010, p. 16).

In wat volgt gaan we na hoe het fenomeen seksueel misbruik binnen de kerk zich heeft voorgedaan in België. Om zich hierover een beeld te vormen, kon de parlementaire Bijzondere Commissie nauwelijks terugvallen op bestaande gegevens en diende ze een aantal instanties te verzoeken cijfermateriaal dienaangaande samen te stellen. Aan de volgende instanties werd een schriftelijke vraag gericht om informatie te verschaffen aangaande het aantal ontvangen klachten of vastgestelde feiten van seksueel misbruik en pedofilie sinds het jaar 1960, waarbij in een aantal gevallen ook gevraagd werd naar het gevolg dat men aan de klachten of vaststellingen had gegeven: de parketten en de justitiehuisen (via de minister van Justitie), het federale parket, de bisschoppen (via de aartsbisschop), de ordes en congregaties (via hun koepelorganisaties), de orde van geneesheren, de centrale overheden en (koepel)organisaties bevoegd voor onderwijs op het niveau van de Gemeenschappen, provincies en gemeenten en de onafhankelijke en vrije onderwijssector, en de diensten voor slachtofferhulp die ressorteren onder de Gemeenschappen en Gewesten.⁶ Een aantal andere instanties stelde spontaan cijfer- en ander materiaal ter beschikking van de Bijzondere Commissie tijdens een van de 34 hoorzittingen waarin ruim 110 personen getuigden, of bezorgde op eigen initiatief (bijkomende) gegevens.

De aard, kwaliteit en relevantie van het bezorgde cijfermateriaal verschillen sterk naargelang de betrokken sector. Niet alleen werden geen eenduidige definities van het fenomeen gehanteerd en werd men geconfronteerd met zeer verschillende benaderingswijzen (juridisch, medisch, sociaal, pastoraal), het bleek voor de meeste instanties ook niet mogelijk om cijfergegevens te verstrekken die specifiek betrekking hadden op feiten *binnen de kerk*. Een andere beperking had betrekking op de relatief lange tijdsperiode waarover de meting zich uitstreckte en het gegeven dat sommige feiten pas vele jaren nadien gemeld werden: dit maakte het precies lokaliseren van de feiten in de tijd erg

⁶ Voor een volledig overzicht van de gevraagde informatie aan de respectieve instanties, zie Bijzondere Commissie (2011, bijlage 2).

moeilijk. Ten slotte werd ook vastgesteld dat sommige van de bezorgde documenten telfouten of onregelmatigheden bevatten.

Er werden enkel cijfers verzameld met betrekking tot feiten van seksueel misbruik door *meerderjarige* daders. De aandacht van de Bijzondere Commissie ging voornamelijk uit naar de slachtoffers, maar in een aantal gevallen werd ook informatie verzameld met betrekking tot de reacties ten aanzien van de pleger. De slachtoffers betreffen in hoofdzaak minderjarigen, maar niet steeds kon de leeftijd met zekerheid afgeleid worden. De hieronder weergegeven cijfers werden ter beschikking gesteld of verzameld in de periode november 2010 – maart 2011.⁷ Tenzij anders vermeld, gaan zij terug op materiaal dat opgenomen werd in het verslag van de Bijzondere Commissie.

2. AARD EN OMVANG VAN HET FENOMEEN SEKSUEEL MISBRUIK BINNEN DE KERK

2.1. Gegevens afkomstig van justitie

2.1.1. De parketten-generaal

Het College van procureurs-generaal stelde cijfergegevens ter beschikking met betrekking tot de hierboven vermelde tenlasteleggingen (codes 37A-R) vanaf het jaar 2004 (BIJZONDERE COMMISSIE, 2011, p. 57-61). Vanaf dat jaar beschikt men immers over een centrale elektronische gegevensbank. Cijfergegevens met betrekking tot de bedoelde misdrijven in de periode voorafgaand aan 2004 zijn bij de parketten wel beschikbaar ‘in papieren vorm’, maar konden – ook na aandringen door de voorzitter van de Bijzondere Commissie – niet bezorgd worden. Bovendien bevatten de ter beschikking gestelde cijfers vanaf 2004 geen informatie over de aard van de relatie tussen pleger en slachtoffer en bieden ze ons geen verder inzicht in de prevalentie van de zedenmisdrijven in *pastorale of andere gezagsrelaties*. We gaan hier dan ook niet verder in op het algemene beeld over het aantal zaken van verkrachting en aanranding der eerbaarheid op meerderjarigen en/of minderjarigen, die in de periode 2004-2009 per gerechtelijk arrondissement werden ingesteld. Deze – per arrondissement zeer wisselende – cijfers kunnen in detail geraadpleegd worden in het verslag van de Bijzondere Commissie. Hetzelfde geldt voor het gevolg dat de parketten aan deze zaken gegeven hebben.

2.1.2. Het federaal parket

Meer precieze gegevens met betrekking tot feiten van seksueel misbruik binnen pastorale relaties konden verstrekt worden door federaal procureur Delmulle, die sinds medio 2010 de coördinatie van de vervolgingen ter zake op zich neemt. Ook bij deze gegevens vindt men echter geen toelichting van de begrippen ‘seksueel misbruik’ en ‘pastorale relatie’. Wel krijgen we een beter beeld over de globale omvang van het fenomeen (BIJZONDERE COMMISSIE, 2011, p. 63-64).⁸

Op 7 februari 2011 waren in totaal 201 feiten aangemeld; 75% van deze aangemeldingen gebeurde rechtstreeks door individuele slachtoffers (zie tabel 1 – categorie C3). Sinds september 2010 geldt de federale procureur immers ook als rechtstreeks aanspreekpunt voor slachtoffers die zich rechtstreeks tot justitie willen wenden. Dit betekent dus dat er gedurende de

⁷ Met uitzondering van de Amerikaanse gegevens, die na afloop van de werkzaamheden van de Bijzondere Commissie vervolledigd werden.

⁸ Bemerkt echter dat in de cijfergegevens van de federale procureur ook feiten in het kader van een niet-pastorale relatie zijn opgenomen. Bovendien weten we niet met zekerheid of al deze feiten minderjarige slachtoffers betreffen.

geregistreerde vijf maanden gemiddeld per dag (weekend inbegrepen) één aangifte van een individueel slachtoffer bij het federaal parket gebeurde. De overige aangiftes waren afkomstig van de Commissie Adriaenssens (C1), respectievelijk de procureurs des Konings (C2). Van de 201 gekende daders is 87% nog in leven op het moment van de registratie. Zoals tabel 1 toont, heeft het merendeel van de bij het federaal parket aangemelde feiten (70,6%) zich voorgedaan binnen een pastorale relatie. In ruim de helft hiervan (73 zaken) betrof het een pastorale relatie binnen een schoolcontext. Voor 29 feiten is de context onbekend.

TABEL 1: GEGEVENS VERZAMELD DOOR HET FEDERAAL PARKET – CONTEXT VAN DE FEITEN

	C1	C2	C3	Tot (N)	Tot (%)
Pastorale	10	19	40	69	34,3
Pastorale/school	3	16	54	73	36,3
School		1	11	12	6
Intrafamiliaal			10	10	5
Anderen		1	7	8	4
Onbekend		1	28	29	14,4
Totaal	13	38	150	201	100

Wat de plaats van de feiten betreft, wordt vastgesteld dat 84,5% zich heeft voorgedaan in het binnenland. Voor 7 feiten is bekend dat ze in het buitenland hebben plaats gevonden. Opvallend is verder dat 70% van de door de federale procureur geregistreerde misdrijven feiten op *mannelijke* slachtoffers betreft.

Tabel 2 biedt informatie over de periode waarin de feiten zich voordeden. Er is een duidelijke toename van het aantal feiten zichtbaar vanaf de jaren vijftig met een piekperiode in de jaren zestig en zeventig: bijna 40% van de gekende feiten speelde zich toen af. In de daaropvolgende periode neemt het aantal geregistreerde feiten geleidelijk aan af. Ook hier dient opgemerkt te worden dat deze cijfers grotendeels zijn tot stand gekomen op basis van de meldingsbereidheid van slachtoffers en dus niet noodzakelijk de reële prevalentie weergeven. Toch heerst algemeen de indruk dat het fenomeen seksueel misbruik binnen pastorale relaties qua omvang is afgenomen sinds de jaren tachtig (zie ook verder). Eén van de verklarende factoren betreft ongetwijfeld de afname in opportuniteit, die zich vertaald heeft in een kleiner aantal priesters enerzijds, en minder internaatskinderen en andere mogelijke doelwitten (zoals misdienaars) anderzijds.

TABEL 2: GEGEVENS VERZAMELD DOOR HET FEDERAAL PARKET – PERIODE WAARIN DE FEITEN ZICH VOORDEDEN

	C1	C2	C3	Tot (N)	Tot (%)
1930-1939			1	1	0,5
1940-1949		1	2	3	1,5
1950-1959		3	20	23	11,4
1960-1969	2	6	27	35	17,4
1970-1979	1	9	31	41	20,4
1980-1989	1	3	14	18	8,9
1990-1999	2	2	8	12	6
2000-2011	1	2	7	10	5
Onbekend	6	12	40	58	28,9
Totaal	13	38	150	201	100

2.1.3. Het Directoraat-Generaal Justitiehuizen

Uit de cijfergegevens ter beschikking gesteld door het Directoraat-Generaal Justitiehuizen blijkt dat de *diensten slachtofferonthaal* bij de parketten jaarlijks tussenkomen ten aanzien van ongeveer 2100 slachtoffers van seksuele misdrijven, waarvan slechts enkele dossiers betrekking hebben op feiten van pedofilie (Bijzondere Commissie, 2011, p. 65-66). De leeftijd van de slachtoffers en de aard van de relatie met de dader (al dan niet pastorale of gezagsrelatie) zijn voor de totale groep van de slachtoffers niet gekend. Wat de *opvolging en begeleiding van de daders* van seksuele misdrijven betreft, tonen de cijfers wel het onderscheid tussen feiten gepleegd op meerderjarige en deze op minderjarige slachtoffers (maar zeggen ook weer niets over de aard van de relatie dader-slachtoffer). Meer informatie over het aantal opdrachten, de aard van de feiten en de strafrechtelijke modaliteit waarbinnen de begeleiding plaats vindt (bv. probatievoorwaarden, vrijheid onder voorwaarden, ...) kan terug gevonden worden in het verslag van de Bijzondere Commissie.

2.2. Gegevens afkomstig van kerkelijke instanties

2.2.1. De bisdommen

Op vraag van de Bijzondere Commissie werd door het secretariaat van de bisschoppenconferentie een overzicht samengesteld van de sinds 1960 gekende dossiers van 'seksueel grensoverschrijdend gedrag door een diocesane priester, gepleegd op een minderjarige'. Er werd geen onderscheid gemaakt naar aard van de feiten.

Op 30 december 2010 waren er in totaal 134 dossiers gekend bij de bisdommen. Er is een verschil waar te nemen in het aantal gekende dossiers per bisdom, variërend van 7 voor Antwerpen tot 26 voor Hasselt. Opmerkelijker is echter het verschil tussen de cijfers voor Vlaanderen/Brussel enerzijds (99 dossiers) en die voor Wallonië anderzijds (35 dossiers). De meerderheid van de plegers (67%) is op het moment van de registratie nog in leven.

Wat de behandeling van de klachten betreft, kan een onderscheid gemaakt worden tussen de gerechtelijke behandeling enerzijds (tabel 3) en de maatregelen genomen door de kerkelijke instanties anderzijds (tabel 4).⁹ Over 70% van de dossiers is geweten dat er een tussenkomst is geweest van politie en/of gerecht. Voor deze gevallen volgde in ongeveer één op de drie dossiers een veroordeling, in één op de negen dossiers een seponering. Wat de maatregelen door de kerkelijke overheid betreft, werden vooral 'beperkende voorwaarden en taken' opgelegd (waarbij de inhoud niet gespecificeerd werd). In vier bisdommen werden beduidend minder maatregelen opgelegd dan er dossiers gekend waren (Bijzondere Commissie, 2011, p. 68-69).

⁹ In beide tabellen werd voor de weergave van de maatregelen de terminologie overgenomen zoals door de bisschoppenconferentie gehanteerd. Ook voor de hierna volgende tabellen 5 en 6 werd de terminologie van de informatieverstrekkers overgenomen. Uit de absolute totalen kan afgeleid worden dat in sommige dossiers meer dan één maatregel genomen werd.

TABEL 3: GERECHTELIJKE BEHANDELING VAN KLACHTEN VOOR ZOVER GEKEND DOOR DE BISDOMMEN

	Tot (N)	Tot (%)
Tussenkomst gerecht/politie onbekend	40	30
Tussenkomst gerecht/politie bekend	94	70
Totaal	134	100
Effectieve veroordeling	21	21,4
Veroordeling met uitstel	2	2
Veroordeling met probatieuitstel	9	9,2
Opschorting	2	2
Probatieopschorting	3	3,1
Seponering	11	11,2
Andere ¹⁰	23	23,5
Onbekend	27	27,6
Totaal	98	100

TABEL 4: MAATREGELEN DOOR DE KERKELIJKE OVERHEID T.A.V. DE DADERS WERKZAAM BINNEN DE BISDOMMEN

	Tot (N)	Tot (%)
Therapeutische begeleiding	20	14,7
Beperkende voorwaarden/beperkte taak opgelegd	30	22,1
Verwijdering uit plaats van benoeming	21	15,4
Preventieve schorsing van pastorale activiteiten	22	16,2
Definitieve schorsing van pastorale activiteiten	22	16,2
Andere ¹¹	20	14,7
Onbekend	1	0,7
Totaal	136	100

2.2.2. De ordes en congregaties

De twee koepelverenigingen van religieuze ordes en congregaties (URV en COREB)¹² organiseerden bij hun ledenorganisaties een bevraging naar de gekende dossiers van seksueel misbruik van minderjarigen sinds 1960. Ook hier werd geen onderscheid gemaakt naar aard van de feiten.

In totaal registreerden beide verenigingen tot januari 2011 samen 139 dossiers, waarvan 109 dossiers afkomstig van de Nederlandstalige ordes en congregaties en 30 dossiers van de Franstalige. Van deze dossiers is geweten dat respectievelijk voor Vlaanderen en het Franstalige landsgedeelte 24 en 11 daders overleden zijn op het ogenblik van de registratie.

Van die gevallen waarvan men weet dat ze aanleiding hebben gegeven tot een gerechtelijke behandeling, mondt de helft uit in een veroordeling, terwijl één op de vijf dossiers werd geseponerd (tabel 5). Voor het totaal van 139 dossiers werden door de

¹⁰ Specificatie categorie 'Andere': vrijspraak, bemiddeling, internering, dossier in vooronderzoek, onderzoek onderbroken wegens overlijden betrokkene, hersteld in burgerrechten, klacht ingetrokken.

¹¹ Specificatie categorie 'Andere': verwijdering uit de plaats vanwaar de melding afkomstig was, uittreding uit het priesterambt, verzoek aan dader zich te melden bij de commissie Adriaenssens.

¹² Met respectievelijk 193 en 63 aangesloten instituten.

ordes en congregaties zelf 70 maatregelen opgelegd, in de meeste gevallen bijzondere voorwaarden of een beperkte activiteit (tabel 6).

Wanneer men de cijfers van de bisdommen en de twee koepelverenigingen van ordes en congregaties onderling vergelijkt, dan blijkt het aantal intern opgelegde maatregelen ongeveer overeen te komen met het aantal gekende daders voor wat betreft de Franstalige ordes en congregaties en sommige bisdommen. Voor andere bisdommen (zowel Vlaamse als Waalse) en voor de Vlaamse ordes en congregaties bedraagt het aantal intern opgelegde maatregelen slechts ongeveer de helft van het aantal gekende daders. Eén en ander zou er op kunnen wijzen dat vooral de (of sommige) Vlaamse ordes en congregaties, die het meest met de problematiek werden geconfronteerd, ook de meest passieve houding aannamen.¹³

TABEL 5: GERECHTELIJKE BEHANDELING VAN KLACHTEN VOOR ZOVER GEKEND DOOR DE ORDES EN CONGREGATIES

	URV	COREB	Tot (N)	Tot (%)
Effectieve veroordeling	26	2	28	45,2
Voorwaardelijke straf met proeftijd	2	1	3	4,8
Opschorting met proeftijd	3	2	5	8,1
Onderzoek zonder gevolg (geseponeerd)	9	4	13	21
Vrijspraak	2	1	3	4,8
Lopende afhandeling (in behandeling bij parket/gerecht)	7	3	10	16,1
	49	13	62	100

TABEL 6: MAATREGELEN DOOR DE KERKELIJKE OVERHEID T.A.V. DE DADERS WERKZAAM BINNEN DE ORDES EN CONGREGATIES

	URV	COREB	Tot (N)	Tot (%)
Therapeutische begeleiding	16	3	19	24
Opleggen van bijzondere voorwaarden/ beperkte activiteit	13	8	21	26,6
Overplaatsing	6	8	14	17,7
Preventief verbod pastorale activiteiten	2	2	4	5,1
Definitief verbod pastorale activiteiten	7	5	12	15,2
Uit eigen wil religieus instituut verlaten	6	3	9	11,4
	50	29	79	100

2.2.3. Werkgroep Mensenrechten in de kerk

Nog vóór de officiële kerkelijke instanties aan bod kwamen, werd door de parlementaire Bijzondere Commissie de werkgroep Mensenrechten in de kerk beluisterd. In de periode september 1992 tot einde januari 2011 ontving de werkgroep 470 meldingen van seksueel misbruik binnen de kerk. Het gaat hoofdzakelijk om misbruik van minderjarigen, maar de door de werkgroep verschaft cijfers bevatten ook feiten ten aanzien van meerderjarige slachtoffers (44 meldingen). Van 54 anonieme meldingen is niet bekend of het om minderjarige dan wel meerderjarige slachtoffers gaat.

¹³ Omzichtigheid is echter geboden bij het interpreteren van de cijfers; mogelijk zijn er grote verschillen opgetreden in de wijze waarop men de intern genomen maatregelen geregistreerd of geteld heeft.

Opvallend is dat het totaal aantal meldingen (470) veel hoger ligt dan de cijfers van de bisschoppenconferentie, de URV en COREB (samen 273), terwijl deze drie instellingen mogelijk over een grotere tijdsperiode gemeten hebben. Er kan echter niet met zekerheid gesteld worden dat elke melding die ontvangen werd door de werkgroep Mensenrechten in de kerk een ander feit betreft; dubbeltellingen blijken deel uit te maken van de uitgebreidere tabellen die door de werkgroep ter beschikking werden gesteld. Mogelijk werd ook het begrip 'seksueel misbruik' ruim geïnterpreteerd.¹⁴ De door de werkgroep ontvangen meldingen hebben hoofdzakelijk betrekking op de Vlaamse bisdommen (246 dossiers) en op 28 ordes en congregaties (126 dossiers), waarbij een drietal ordes en congregaties samen de helft van het totaal aantal dossiers voor hun rekening nemen.

2.3. Gegevens afkomstig van de speciale commissies opgericht door de kerk

2.3.1. De Commissie Halsberghe (Interdiocesane commissie voor de behandeling van klachten van seksueel misbruik in de uitoefening van de pastorale relatie)

De Commissie Halsberghe ontving tijdens de negen jaren van haar werking (2000-2009) in totaal 33 klachten van seksueel misbruik binnen de kerk. De meeste van deze feiten waren strafrechtelijk verjaard en werden bijgevolg niet doorverwezen naar justitie. Er zijn verder geen gegevens met betrekking tot deze dossiers of slachtoffers bekend.

2.3.2. De Commissie Adriaenssens (Commissie voor de behandeling van klachten wegens seksueel misbruik in een pastorale relatie)

De Commissie Adriaenssens was operationeel in de korte periode van 19 april tot 24 juni 2010, de dag waarop de dossiers in beslag genomen werden. De hier bekomen cijfers omtrent het fenomeen bieden dan ook noodzakelijkerwijze een onvolledig beeld.

Tijdens de twee maanden van haar bestaan ontving de Commissie Adriaenssens in totaal 424 meldingen van seksueel misbruik binnen de kerk.¹⁵ Hierin waren 504 daders (allen mannen) en 507 slachtoffers (64% mannen) betrokken. Het gaat in het overgrote deel om Nederlandstalige dossiers; slechts 49 slachtoffers waren Franstalig. Welk percentage van de daders nog in leven is, is niet met zekerheid geweten.¹⁶ Van 102 daders kon nagegaan worden dat ze lid waren van een orde of congregatie. Volgens de auteurs van het rapport was seksueel misbruik van minderjarigen wijd verspreid over de ordes en congregaties; in de hier gerapporteerde gevallen gaat het om 29 ordes of congregaties.

Het misbruik, zoals gerapporteerd aan de Commissie Adriaenssens, vond vooral plaats in de jaren vijftig tot einde jaren tachtig (55,6 % van het totaal aantal feiten), met ook hier een hoogtepunt in de jaren zestig en zeventig (36,4% van het totaal aantal feiten).

¹⁴ Zo is er sprake van feiten waarbij het vaderschap door een priester ontkend werd of aan anderen werd toegeschreven, of problematische relaties tussen priesters en vrouwen (BIJZONDERE COMMISSIE, 2011, p. 74).

¹⁵ Na het stopzetten van de eigenlijke werkzaamheden werden er vanuit de Commissie Adriaenssens nog wel dossiers doorverwezen naar de federale procureur (zie hoger, tabel 1).

¹⁶ Van 95 daders wijst beschikbare informatie er op dat ze nog in leven zijn, 91 zijn met zekerheid overleden (voor de meeste dossiers was ten tijde van de aanmelding deze informatie dus niet onmiddellijk voor handen voor de Commissie Adriaenssens).

TABEL 7: COMMISSIE ADRIAENSSENS – PERIODE WAARIN DE FEITEN ZICH VOORDEDEDEN

	Tot (N)	Tot (%)
1930-1939	1	0,2
1940-1949	15	3
1950-1959	53	10,5
1960-1969	110	21,8
1970-1979	74	14,6
1980-1989	44	8,7
1990-1999	6	1,2
2000-2009	6	1,2
2010	1	0,2
Onbekend	195	38,6
Totaal	505	100

De Commissie ontving het grootste deel (ruim 42%) van de aanmeldingen tussen 24 en 30 april 2010, de week na de getuigenis van het slachtoffer van de voormalige bisschop Vangheluwe. In de daaropvolgende periode komen nog ongeveer 50 meldingen per week binnen.

2.4. Gegevens afkomstig van de hulpverlening

Ten behoeve van de parlementaire Bijzondere Commissie werd eveneens cijfermateriaal samengesteld afkomstig van een aantal professionele meld- en hulpverleningsdiensten die zich (onder meer) richten op slachtoffers of daders van seksueel misbruik. Hoewel deze informatie grotendeels van algemene aard blijft wat betreft de specificiteit van seksueel misbruik binnen de kerk of gezagsrelaties, worden deze hulpverleningssectoren hier toch vermeld met het oog op hun mogelijke rol ten aanzien van deze problematiek. De Centra Algemeen Welzijnswerk (CAW) langs Vlaamse kant en de Services d'Aide sociale aux Justiciables (SAJ) langs Franstalige kant bieden zowel slachtofferhulp als daderhulp aan. Uit de verstrekte cijfergegevens, te consulteren in het verslag van de Bijzondere Commissie (2011, p. 81-82), blijkt dat deze diensten vertrouwd zijn met zowel de hulpverlening aan (minderjarige) slachtoffers van zedenfeiten als de behandeling van daders van seksuele misdrijven. Uit de registratie van deze hulpverleningsdiensten (CAW en SAJ) kan echter niet afgeleid worden in welke mate het gaat om daders/slachtoffers van seksueel misbruik *binnen de kerk*

I.T.E.R., een ambulante behandelingscentrum voor plegers van zedenfeiten in het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde behandelt overwegend problematieken van seksueel misbruik van kinderen. In 2010 had 14% (van de 242 dossiers) betrekking op feiten in het kader van een gezagsrelatie, waarvan drie aanmeldingen van kindermisbruik door een priester of geestelijke. In het verlengde hiervan dient melding gemaakt te worden van de activiteiten van het Universitair Forensisch Centrum te Antwerpen, dat zich specifiek richt op de behandeling van plegers van seksueel misbruik. De meerderheid van de dossiers (68%) betreft diverse vormen van seksueel misbruik ten aanzien van minderjarigen.¹⁷ Gegevens met betrekking tot de eventuele context van pastorale of andere gezagsrelaties zijn niet bekend.

¹⁷ Gegevens verstrekt door P. COSYNS tijdens zitting Bijzondere Commissie 28.02.2011 (CRIV 53 Do40).

Na het ontslag van de Commissie Adriaenssens werd binnen de sector van de CAW's een meldpunt opgericht voor slachtoffers van seksueel misbruik in de kerk (meer bepaald binnen de CAW's Artevelde en Visserij te Gent). Het meldpunt ontving (tot en met 31 januari 2011) 171 aanmeldingen. Het betreft 149 aanmeldingen van individuele cliënten, maar uit de cijfers kan niet afgeleid worden om hoeveel daders het gaat.

De zes Vlaamse Vertrouwenscentra Kindermishandeling en de 14 Equipes SOS Enfants richten zich vooral op vormen van intrafamiliale kindermishandeling. Van de ongeveer 10.000 meldingen die de Vlaamse Vertrouwenscentra jaarlijks ontvangen, heeft ongeveer 25% betrekking op seksueel misbruik, waarvan 2/3 gevallen van seksueel misbruik binnen het gezin. Er zijn geen gegevens beschikbaar aangaande seksueel misbruik binnen pastorale relaties.

Child Focus tenslotte ontving in 2010 in totaal 479 meldingen van seksueel misbruik, waarvan zes meldingen in het kader van een pastorale relatie. Het betrof meldingen van volwassenen die als minderjarige werden misbruikt. Deze slachtoffers werden doorverwezen naar de gepaste voorzieningen (onder meer naar de Commissie Adriaenssens en CAW's).

3. GEGEVENS AFKOMSTIG VAN WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

Wetenschappelijk onderzoek heeft zich in België tot op heden niet specifiek gericht op het fenomeen seksueel misbruik binnen de kerk. Dit in tegenstelling tot Nederland, waar in het kader van de werking van de commissies Deetman, Lindenbergh en Samson het voorbije jaar aanzienlijke middelen werden vrijgemaakt om onderzoek op te starten.¹⁸ Voor België beschikken we, naast hoger vermelde gegevens die verzameld werden in het kader van de parlementaire Bijzondere Commissie, over enkele zeer algemene onderzoeksgegevens die summier indicaties bieden voor het fenomeen seksueel misbruik in de kerk of binnen gezagsrelaties. Ten slotte verwijzen we hieronder naar Amerikaans onderzoek dat in vergelijking met andere landen veel uitgebreider is ingegaan op de problematiek en aandachtspunten bevat die ook voor (verder onderzoek over) de Belgische situatie relevant zijn.

¹⁸ De *Commissie Deetman* (Commissie van onderzoek naar seksueel misbruik in de Rooms-Katholieke Kerk) voert sinds augustus 2010 in opdracht van de Nederlandse Bisschoppenconferentie en de Conferentie Nederlandse Religieuzen onafhankelijk onderzoek uit naar de aard, omvang, omstandigheden en gevolgen van seksueel misbruik van minderjarigen binnen de kerk, mogelijke verklaringen voor het fenomeen en het omgaan met de problematiek vanuit de kerk. Aan de hand van tien onderzoeksvragen richt men zich onder meer op de achtergronden, structurele oorzaken (tot en met de mogelijke rol van het celibaat), juridische en beleidsmatige kaders, schadevergoeding en hulpverleningsmogelijkheden. Het rapport over een deelonderzoek naar het functioneren van het in 1995 door de kerk opgerichte meld- en hulpverleningspunt 'Hulp & Recht' is inmiddels beschikbaar (Commissie van onderzoek, 2010), maar het algemene eindrapport van de Commissie Deetman wordt verwacht einde 2011. De *Commissie Lindenbergh* heeft op vraag van de Nederlandse kerkelijke overheden een advies uitgebracht aangaande een collectieve schaderegeling voor slachtoffers van seksueel misbruik (COMMISSIE LINDENBERGH, 2011). De *Commissie Samson* werd in juli 2010 opgericht door de Nederlandse ministeries van Jeugd en Gezin en van Justitie en doet grootschalig onderzoek, door middel van zes deelonderzoeken, naar de aard en omvang van seksueel misbruik bij plaatsingen in instellingen en pleeggezinnen. De eindrapportage van de Commissie Samson wordt verwacht medio 2012. Zowel de Commissie Deetman (<http://www.onderzoekrk.nl/>) als de Commissie Samson (<http://www.onderzoek-seksueel-kindermisbruik.nl/>) fungeren eveneens als meldpunten voor slachtoffers van seksueel misbruik, plegers en andere betrokkenen. Midden 2011 heeft de eerstgenoemde ruim 2000 meldingen ontvangen, de tweede ongeveer 500.

3.1. Enkele indicaties op basis van Belgisch onderzoek

Een drietal onderzoeksprojecten dient hier kort vermeld te worden. Onderzoek naar het strafrechtelijk beleid inzake seksueel geweld, uitgevoerd door K.U.Leuven en ULB onder leiding van Hutsebaut, Goethals en Messine, bracht het strafrechtelijke profiel van daders van seksueel misbruik, herleid tot de kwalificaties verkrachting en aanranding van de eerbaarheid, in kaart op basis van een studie van gerechtelijke dossiers bij drie rechtbanken van eerste aanleg (LECOMPTE *et al.*, 1998). Van de 743 daders kon voor 245 van hen de professionele activiteit vastgesteld worden; hiervan bevonden 18 daders zich beroepshalve in een gezagsrelatie met hun slachtoffer (leraars, priesters en (para-)medici).

Een tweede onderzoek is dat van de Gentse onderzoekers VERMEULEN, PONSAERS en VERLINDEN (2003). Zij voerden een sociologische analyse uit op een aantal dossiers van extrafamiliaal seksueel misbruik van minderjarigen onder de 16 jaar. Het betrof een kwantitatieve studie enerzijds van 120 zaken die in de jaren 2001 en 2002 gemeld werden bij Child Focus, anderzijds van 243 gerechtelijke dossiers betreffende 253 veroordeelde meerderjarige pedoseksuele misbruikers in de vijf grootste gerechtelijke arrondissementen van het land in de periode 1999-2001. De meeste pedoseksuele misbruikers bleken een (vaak hechte) band te hebben met de ouders en/of het kind (slechts 10 tot 18% van de daders is onbekend voor het slachtoffer). Toch werd, althans in de gerechtelijke dossiers, eerder zelden het statuut van leerkracht of priester terug gevonden. Dit laatste is, volgens de onderzoekers, mogelijk een vertekening van het fenomeen, aangezien hoger opgeleiden meer mogelijkheden hebben om de problematiek buiten de gerechtelijke sfeer te houden en omdat scholen en kerkelijke overheden 'erg terughoudend' blijken te zijn om die zaken in de openbaarheid te brengen (BIJZONDERE COMMISSIE, 2011, p. 97).

Een derde project is het onderzoek naar de ervaringen van een voor de Belgische populatie representatieve groep van vrouwen en mannen met psychologisch, fysiek en seksueel geweld (PIETERS *et al.*, 2010). De studie levert onder meer een aantal bevindingen op wat betreft de ervaring van seksueel geweld onder de leeftijd van 18 jaar en meer bepaald geweld binnen gezagsrelaties. Van de totale groep respondenten zegt 6% slachtoffer geweest te zijn van seksueel geweld onder de leeftijd van 18 jaar. Van de mannelijke slachtoffers in deze groep geeft 27% aan dat de pleger een leerkracht of overste was.¹⁹

3.2. Amerikaans onderzoek naar seksueel misbruik door katholieke priesters

Het verslag van de Bijzondere Commissie bevat een aantal onderzoeksbevindingen betreffende het fenomeen seksueel misbruik van minderjarigen binnen de katholieke kerk in de VS, meer bepaald sinds de onthullingen dienaangaande in het aartsbisdom Boston in 2002 (DALE & ALPERT, 2007; PLANTE, 2003; UNITED STATES CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, 2010; CRIMINAL JUSTICE AND BEHAVIOR, 2008).²⁰ We vatten enkele belangrijke bevindingen samen:

- In de periode 1950-2002 maakten 4.392 katholieke priesters en diakens (dat is 4% van al diegenen die in die periode actief waren) zich schuldig aan seksueel misbruik van minderjarigen. Hoewel meer dan de helft van de daders (56%) slechts één slachtoffer maakte, zijn er 149 daders (3,5%) met tien slachtoffers of meer.

¹⁹ Het vorige gelijkaardige onderzoek op een representatieve staal van de Belgische bevolking (BRUYNOOGHE *et al.*, 1998) toonde onder vrouwen een prevalentie van seksueel misbruik (als minderjarige) van 30%, en onder mannen een prevalentie van 14%.

²⁰ Informatie over de situatie in de VS werd ook aangereikt door de canonist Thomas Doyle tijdens zijn getuigenis voor de Bijzondere Commissie op 14.02.2011 (CRIV 53 Do35).

- De *slachtoffers* zijn in ongeveer 80% van de gevallen jongens, maar er zijn uiteenlopende onderzoeksbevindingen wat betreft hun gemiddelde leeftijd. Steeds blijkt er een nauwe band te bestaan tussen slachtoffer en dader. De meest voorkomende vorm van seksueel misbruik is aanranding der eerbaarheid, meer bepaald het strelen van de geslachtsdelen.
- De gemiddelde leeftijd van de *daders* ligt tussen 30 en 39 jaar. Het misbruik begint gemiddeld na 11 jaren priesterschap. Meer dan de helft (55%) van de priesters die feiten pleegden kent één of ander persoonlijk probleem; zes procent blijkt zelf slachtoffer geweest te zijn van seksueel misbruik, terwijl alcoholmisbruik voorkomt bij 17% van de misbruikers.
- Over de periode van ruim 50 jaar (1950-2002) resulteerde 3% van de gevallen in een strafrechtelijke veroordeling, 40% van de daders kreeg een behandeling. Seksueel misbruik door priesters blijkt in het merendeel van de gevallen wel degelijk behandelbaar te zijn. Recidivecijfers na gespecialiseerde behandeling blijken laag te zijn (een studie bij 306 behandelde priesters vond een recidive van 4,4%).
- Seksueel misbruik is niet het privilege van de katholieke kerk, maar doet zich ook voor in andere religies zoals het protestantisme, de joodse godsdienst en de islam waar men gelijkaardige percentages vaststelt.

Uit een nationale enquête die de Amerikaanse bisschoppenconferentie sinds 2004 jaarlijks laat uitvoeren, blijkt dat het aantal meldingen gestaag afneemt (van 889 slachtoffers in 2004 tot 398 slachtoffers in 2009, d.i. een daling met 36%) (UNITED STATES CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, 2010). Ruim 70% van de nieuwe meldingen in 2009 had betrekking op feiten uit de periode 1960-1984. Meer dan de helft (55%) van de priesters die in 2009 werden aangeklaagd, werden voorheen al geïdentificeerd als dader. Jaarlijks doet de Amerikaanse bisschoppenconferentie ook verslag van de totale financiële kosten voor de kerkelijke instanties. In 2009 ging het om een totaal bedrag van 104.439.629 USD, waarvan ruim 50% ging naar schaderegeling met de slachtoffers, 27% naar erelonen voor advocaten, 10% naar bijstand aan daders en 6% naar bijkomende therapiekosten voor de slachtoffers. Ongeveer een derde van de totale kosten van de kerk wordt gedekt door de private verzekering.

Een recente Amerikaanse studie, die nog niet beschikbaar was voor de parlementaire Bijzondere Commissie, gaat in op de *oorzaken en de context* van het fenomeen seksueel misbruik in de kerk (TERRY *et al.*, 2011). De studie, tot stand gekomen in opdracht van de Amerikaanse bisschoppenconferentie, beslaat de periode 1950-2010 en is een vervolg op een vorige studie naar de *prevalentie* in de periode 1950-2002. De nieuwe studie maakt gebruik van een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden en analyseert onder meer de evolutie van diverse vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag doorheen de betreffende periode, alsook evoluties in het aanmeldingsgedrag van slachtoffers en anderen. De onderzoekers gaan op zoek naar verklaringen voor de toename van seksueel misbruik in de periode 1960-1970 en de sterke daling sinds 1985.²¹ In hun analyse betrekken zij de historische en socio-culturele context, factoren met betrekking tot de opleiding van priesters, individuele psychologische, organisatorische en situationele factoren alsook processen die verantwoordelijk zijn voor 'desistance' van het betreffende gedrag. Een algemene conclusie is dat het psycho-sociale profiel van de misbruikende

²¹ Voor het jaar 1960 hadden de klachten van seksueel misbruik betrekking op 1,3% van de priesters; voor 1980 was dit opgelopen tot 8,6% en voor 1990 was dit gedaald tot 2,2%. Het massaal rapporteren van het misbruik kwam maar goed op gang na 2002.

priester niet zo sterk verschilt van dat van de niet-misbruikende priester op het vlak van persoonlijkheidskenmerken (en dat het dominante beeld van de pathologische pedofiel dus niet bevestigd wordt), maar dat het misbruik vaak terug gaat op factoren als persoonlijke kwetsbaarheid, een onvermogen om intieme relaties aan te gaan, het achterwege blijven van persoonlijke relaties voor en tijdens de opleiding en het inadequaat omgaan met het thema seksualiteit in het gezin van oorsprong. Langs de reactiezijde wordt vastgesteld dat de Amerikaanse bisschoppen sinds de jaren tachtig op de hoogte waren van het bestaan van de problematiek binnen de kerk, maar de omvang ervan niet beseften. Reacties richtten zich vooral op de rehabilitatie van de priester-dader en niet zozeer op het slachtoffer. In de periode voor 2002 waren er zelden ontmoetingen tussen de kerkelijke leiders en de slachtoffers. Afgekondigde handelingsprincipes in het geval van nieuwe meldingen werden op zeer verschillende wijze nageleefd in de respectieve bisdommen. Er werd meer beroep gedaan op interne afhandelingsmechanismen dan op externe, strafrechtelijke en andere procedures.

4. BESLUIT

In deze bijdrage hebben we, vertrekkende van de bevindingen van de parlementaire Bijzondere Commissie, gepoogd een algemene beeld te schetsen van het fenomeen seksueel misbruik van minderjarigen in de Belgische katholieke kerk, meer bepaald langs de kant van de plegers van het misbruik. We werden daarbij geconfronteerd met aanzienlijke beperkingen, die te maken hebben met het gebrek aan eenduidige definities, de niet-beschikbaarheid van een eenvormig registratiesysteem over de betrokken hulpverlenings- en justitiële sectoren heen, het niet-hanteren van registratiegegevens die specifiek betrekking hebben op pastorale of andere gezagsrelaties en de afwezigheid van wetenschappelijk onderzoek. In dit verband dient de aanbeveling van de Bijzondere Commissie onderschreven te worden, met name om dringend te komen tot een intersectorale, gecoördineerde aanpak van kwantitatieve en kwalitatieve dataverzameling inzake het fenomeen.²² Het aannemen van eenvormige definities geldt hierbij als eerste stap. Op het definiëringsprobleem werd in deze bijdrage uitgebreid ingegaan. Twee concrete suggesties kunnen concluderend gedaan worden: (1) voor een omschrijving van 'seksueel kindermisbruik' kan, mede met het oog op internationale samenwerking en wetenschappelijk onderzoek, de definitie van de Raad van Europa (Verdrag van Lanzarote – zie deel 1.2 in deze bijdrage) aanbevolen worden, aangezien in deze omschrijving zowel naar strafrechtelijke als naar gedragswetenschappelijke criteria verwezen wordt en meer bepaald het element 'gezagsrelatie' wordt verwerkt; (2) in België kan precies dit element 'gezagsrelaties' nog nauwkeuriger omschreven worden in de definitie van 'extrafamiliale kindermishandeling' in de Omzendbrief COL 3/2006 van het College van Procureurs-generaal. Bij het politieel en justitieel registeren van het fenomeen dient de aard van de dader-slachtofferrelatie – zoals overigens voorgeschreven in de Omzendbrief COL 3/2006 – op een meer systematische manier opgenomen te worden (blijkbaar gebeurt dit niet in de praktijk, tenminste: deze kenmerken konden door de statistische analisten van het College van Procureurs-generaal

²² 'Op basis van nationaal eenvormige en internationaal vergelijkbare definities en classificaties dienen politionele, gerechtelijke, strafuitvoerende en hulpverleningsdiensten, alsook specifieke meldpunten, op regelmatige basis cijfergegevens te verzamelen en statistieken op te stellen aangaande de diverse vormen en evoluties van seksueel misbruik van minderjarigen.' Deze sectoren dienen in onderling overleg hun registratiesystemen aan te passen en gegevens dienen jaarlijks op één centraal punt verzameld, geanalyseerd en publiek ter beschikking gesteld te worden (BIJZONDERE COMMISSIE, 2011, p. 413-414).

niet verwerkt worden ten behoeve van de Bijzondere Commissie). Nog andere aspecten dienen opgenomen te worden in een systematische registratie, zoals overigens door de Bijzondere Commissie voorgesteld: een aantal kenmerken van het slachtoffer, kenmerken van de dader, aard en context van de feiten, ondernomen interventies ten aanzien van het slachtoffer, interventies ten aanzien van de dader, strafrechtelijke beslissingen. Wat het uitwerken van een eenvormig registratiesysteem over de hulpverlenings- en justitiële sectoren heen betreft, is er wellicht werk weggelegd voor de door de Bijzondere Commissie aanbevolen interministeriële commissie Justitie-Welzijn.

Een gedegen registratie vormt op zich reeds een belangrijke basis voor wetenschappelijk onderzoek. Volgens de Bijzondere Commissie is er echter nog meer kennis nodig over het fenomeen seksueel misbruik, de noden van de slachtoffers, de mogelijkheden van preventie en behandeling van plegers en de strafrechtelijke afhandeling (BIJZONDERE COMMISSIE, 2011, p. 414). Wat de mogelijkheden van wetenschappelijk onderzoek betreft, is enerzijds de Amerikaanse onderzoeksaanpak inspirerend en valt anderzijds de grote discrepantie op met de onderzoeksmiddelen die men in Nederland heeft vrijgemaakt. In beide gevallen heeft de katholieke kerk zelf financieel geïnvesteerd in wetenschappelijk onderzoek. Dit gebeurde ook in Ierland, waar diepgaand, kwalitatief onderzoek werd verricht naar het fenomeen seksueel misbruik binnen de kerk en waarbij, naast individuele kenmerken en levensgeschiedenissen van plegers en niet-plegers, ook de organisatorische en institutionele cultuur van de kerk werd onderzocht en met name hoe die heeft geleid tot een systeem van 'organized irresponsibility' (KEENAN, 2012). De Ierse studie wijst, zoals de hierboven vermelde Amerikaanse, niet alleen op de grote heterogeniteit wat betreft het profiel van de pleger, maar maakt ook duidelijk hoe de problematiek in een bepaalde culturele en politieke context kan geplaatst worden en verband houdt met dominerende opvattingen in de westerse wereld over seksualiteit, macht en mannelijkheid, en hoe het huidige omgaan met de problematiek gefundeerd is op een absolutistisch (en niet relationeel) begrip van gerechtigheid.

Terug naar België, kunnen de kenmerken van het algemene beeld van seksueel misbruik binnen de kerk als volgt worden samengevat: Meldingen van seksueel misbruik van minderjarigen binnen de kerk zijn tot op heden vooral terecht gekomen bij de Commissie Halsberghe (2000-2009) en – in grote mate – de Commissie Adriaenssens (april-juni 2010), de werkgroep Mensenrechten in de kerk (1992-2011), de federale procureur (vanaf september 2010) en het centrale meldpunt van de CAW's (vanaf juli 2010). Het grootste aantal meldingen werd ontvangen door de werkgroep Mensenrechten in de kerk (470 meldingen), gevolgd door de Commissie Adriaenssens (424 meldingen), de federale procureur (201 feiten) en het CAW-meldpunt (171 meldingen). Ongetwijfeld is er een grote overlap tussen deze vier bestanden. Deze cijfers liggen, globaal genomen, hoger dan die van de bisdommen en ordes en congregaties (in totaal 273 gekende dossiers). Het lijkt verantwoord te besluiten dat momenteel (eind 2011) ruim 500 gevallen van seksueel misbruik van minderjarigen in de kerk gekend zijn, gespreid over de periode 1960-2010. Om hoeveel verschillende daders het daarbij gaat, is niet geweten, aangezien het merendeel van de hoger vermelde cijfers afkomstig is van meldingen door slachtoffers. De spreiding van de feiten over de jaren heen toont een patroon dat blijkt overeen te komen met bevindingen in het buitenland: een toename vanaf de jaren vijftig met een hoogtepunt in de jaren zestig en zeventig, waarop een daling zich inzet vanaf de jaren tachtig. Voor België is verder de grote discrepantie tussen Vlaanderen en Wallonië opvallend, met een verhouding in aantal meldingen van 3:1 (en zelfs 8:1 voor de Commissie Adriaenssens). De bisdommen, maar meer nog de ordes en congregaties, vertonen onderling aanzienlijke verschillen qua aantal meldingen en gekende feiten; er blijkt zich een belangrijke concentratie voor te

doen bij enkele (grote) ordes en congregaties. Wat de reacties en interventies ten aanzien van de plegers betreft, zijn we in hoofdzaak aangewezen op informatie van de kerkelijke instanties. Hieruit zouden we – met grote voorzichtigheid – kunnen afleiden dat tot 70% van de feiten een politieële of gerechtelijke tussenkomst gekend heeft. Hiervan zou 1/3 tot 1/2 uitmonden in een strafrechtelijke veroordeling. Wat de interne maatregelen door de kerkelijke overheden zelf betreft, worden vooral beperkende taken en bijzondere voorwaarden opgelegd (ongeveer 25% van de opgelegde maatregelen), gevolgd door overplaatsingen (ongeveer 15%) en definitief verbod om pastorale activiteiten uit te oefenen (ongeveer 15%). Voor sommige bisdommen en voor de Vlaamse ordes en congregaties bedraagt het aantal intern opgelegde maatregelen slechts ongeveer de helft van het aantal gekende daders. Ten slotte blijken de bestaande hulpverleningsvoorzieningen voldoende vertrouwd te zijn met de problematiek van seksueel misbruik van kinderen, waaruit men zou kunnen afleiden dat er voor de behandeling van plegers van seksueel misbruik *in de kerk* geen afzonderlijke structuren gecreëerd moeten worden. Hoe voor *slachtoffers* de melding van nieuwe (of oude) feiten best kan georganiseerd en gecoördineerd worden (binnen en/of buiten de kerk) en hoe hulp en herstel kan geboden worden op materieel en immaterieel vlak, valt buiten het bestek van deze bijdrage. Wat echter vaak vergeten wordt, zijn de mogelijkheden voor *plegers* om feiten van seksueel misbruik (vrijwillig) te melden in functie van behandeling en tegemoetkoming aan de slachtoffers. Ook voor hen dient de drempel tot melding verlaagd te worden en zullen hulpverlening en justitie aangepaste, eventuele intermediaire structuren moeten creëren, voor zover die nog niet bestaan.

REFERENTIES

- ADRIAENSSSENS, P., & SMEYERS, L. (1998). Een werkbare definitie van kindermishandeling. In P. ADRIAENSSSENS, L. SMEYERS, C. IVENS, & VANBECKEVOORT, B. (eds.), *In vertrouwen genomen* (pp 79-102). Tielt: Lannoo.
- Bijzondere Commissie betreffende de behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de kerk (2011). *De behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de Kerk*. Verslag namens de bijzondere commissie uitgebracht door DE WIT, S., MARGHEM, M.-C., TERWINGEN, R., & LANDUYT, R. Brussel: Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, DOC 53 0520/002 (31 maart 2011).
- BOGAERTS, S., GOETHALS, J., VERVAEKE, G., & SPAPENS, T. (2003). *De verleiding uit onvermogen. Interpersoonlijke factoren van pedoseksualiteit*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- BRUYNOOGHE, R., NOELANDERS, S., & OPDEBEECK, S. (1998). *Geweld ondervinden, gebruiken en voorkomen*. Diepenbeek: Limburgs Universitair Centrum.
- Bijzondere Commissie betreffende de behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de kerk (2011). *De behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de Kerk*. Verslag namens de bijzondere commissie uitgebracht door de dames Sophie DE WIT en Marie-Christine MARGHEM en de heren Raf TERWINGEN en Renaat LANDUYT. Brussel: Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, DOC 53 0520/002 (31 maart 2011).
- Commissie ADRIAENSSSENS (2011). *Verslag activiteiten Commissie voor de behandeling van klachten wegens seksueel misbruik in een pastorale relatie*. Leuven: Commissie voor de behandeling van klachten wegens seksueel misbruik in een pastorale relatie. Verkregen op 5 december 2011, via <http://www.commissiemisbruik.be/microsite/commissiemisbruik/>.
- Commissie LINDENBERGH (2011). *Compensatie na seksueel misbruik van minderjarigen. Advies aan de Bisschoppenconferentie en de Konferentie van Nederlandse Religieuzen*. Verkregen op 5 december 2011 via <http://www.rkk.nl/actualiteit/2011>

- Commissie van onderzoek seksueel misbruik in de Rooms-Katholieke Kerk (2010). *Naar hulp, genoegdoening, openbaarheid en transparantie. Een onderzoek naar en advies over het functioneren van de kerkelijke instelling voor hulp aan en recht voor slachtoffers van seksueel misbruik in de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland*. Den Haag: Commissie van onderzoek seksueel misbruik in de Rooms-Katholieke Kerk. Verkregen op 5 december 2011 via <http://www.onderzoekrk.nl>.
- Criminal Justice and Behavior* (2008). Special issue Child sexual abuse by catholic priests (USA), 35(5).
- DALE, K.A., & ALPERT, J.L. (2007). Hiding behind the cloth: child sexual abuse and the Catholic Church. *Journal of Child Sexual Abuse* 16(3), 59-74.
- FALLER, K.C. (2003). *Understanding and assessing child sexual maltreatment* (2nd ed.). London: Sage Publications.
- KEENAN, M. (2012). *Child sexual abuse and the catholic church. Gender, power, and organizational culture*. Oxford: Oxford University Press.
- LALOR, K., & McELVANEY, R. (2010). Overview of the nature and extent of child sexual abuse in Europe. In *Protecting children from sexual violence. A comprehensive approach* (pp 13-43). Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- LECOMPTE, E., KUMPS, N., & HIRSCH, M. (1998). *Het strafrechtelijk beleid inzake seksueel geweld. Politique judiciaire en matière de violences sexuelles*. Leuven, Bruxelles: K.U.Leuven Faculteit Rechtsgeleerdheid, ULB Institut de Sociologie.
- PIETERS, J., ITALIANO, P., OFFERMANS, A.-M., & HELLEMANS, S. (2010). *Ervaringen van vrouwen en mannen met psychologisch, fysiek en seksueel geweld*. Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.
- PLANTE, T.G. (2003). Priests behaving badly: what do we know about priest sex offenders? *Sexual Addiction & Compulsivity*, 9, 93-97.
- TERRY, K.J., SMITH, M.L., SCHUTH, K., KELLY, J.R., VOLLMAN, B., & MASSEY, C. (2011). *The causes and context of sexual abuse of minors by catholic priests in the United States, 1950-2010*. New York: John Jay College of Criminal Justice, City University of New York.
- United States Conference of Catholic Bishops (2010). *2009 Annual report*. Washington D.C.: Office of Child & Youth Protection.
- VAN DEN BOGAERDE, E., VAN DEN STEEN, I., & DE BIE, A. (2009). *Veiligheidsmonitor 2008-2009*. Brussel: Federale politie, Commissariaat-generaal Directie van de operationele politie-informatie.
- VAN DIJK, J., VAN KESTEREN, J., & SMIT, P. (2007). *Criminal victimisation in international perspective. key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- VERMEULEN, G., PONSAERS, P., & VERLINDEN, A. (2003). *Het profiel van de pedoseksueel. Een sociologische benadering*. Antwerpen, Apeldoorn: Maklu.

Wetgeving

- Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, Lanzarote, 25.X.2007, Council of Europe Treaties – No. 201.
- Omzendbrief nr. Col 3/2006 van het College van Procureurs-generaal bij de Hoven van Beroep aangaande de definitie van het intrafamiliaal geweld en de extrafamiliale kindermishandeling, de identificatie en de registratie van de dossiers door de politiediensten en de parketten.